

ВІЙСЬКОВІ ДІЇ В М. РОЖИЩЕ ПІД ЧАС НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ (1941–1945 РР.)

Ключові слова: *окупація м. Рожище, Луцько-Рівненська наступальна операція, оборонні дії, форсування р. Стир.*

Keywords: *occupation of Rozhyshche, Lutsk-Rivne offensive operation, defensive actions, the Styr River forcing operation.*

Незважаючи на німецько-радянські домовленості, А. Гітлер прагнув утілити в життя свій план із домінування над світовим порядком. Й. Сталін, генеральний секретар ЦК ВКП(б) СРСР, не міг залишатися осторонь під час розподілу сфер світового впливу. План нападу Німеччини на СРСР був затверджений у грудні 1940 р. і мав кодову назву – план «Барбаросса». Початок операції припав на неділю 22 червня 1941 р. Офіційно прийнято вважати, що німецька армія перейшла радянський кордон о 04.00 ранку.

Згідно зі спогадами Кирила Москаленка, командира 1-ї артилерійської проти-танкової бригади, його частина о 4 годині ранку 25 червня 1941 р. прибула в район Рожища. Оборону довелося зайняти на західному березі Стиру, оскільки міст, який був призначений для автомобільного та гужового транспорту, підірвано за наказом командира 27-го стрілецького корпусу генерала Артеменка. Артилеристи Москаленка зайняли позиції біля залізничного мосту, через який стали наводити переправу. Усе це відбувалося під артилерійським і мінометним вогнем противника. До ранку 26 червня бригада перейшла на східний берег Стиру, а залізничний міст підірвали за наказом Москаленка [8, 39–41].

У ніч на 26 червня на східний берег Стиру переправилися також частини 135-ї стрілецької й 19-ї танкової дивізій. У розпорядженні останньої нараховувалося лише чотири танки, чотирнадцять гармат і два батальйони мотопіхоти. Згідно з цими даними, під ударами противника саме в ніч на 26 червня розпочалася паніка, яка охопила підрозділи 131-ї механізованої, 135-ї стрілецької, 19-ї танкової дивізій та 460-го артилерійського полку 27-го корпусу. Деякі частини стали хаотично відступати в напрямку Рівного. Панічний відступ удалося зупинити лише генерал-майору Потапову й офіцерам його штабу.

28 червня на цю ділянку фронту підійшов 648-й стрілецький полк під командуванням майора Л. Алексєнкова, який входив до складу 200-ї дивізії полковника Івана Люднікова. Він мав змінити частини 27-го стрілецького корпусу. За словами Люднікова, у цей день у районі Рожища противник силами до двох батальйонів піхоти зайняв плацдарм на східному березі Стиру, поблизу залізничного мосту. Вирішено атакувати ворога й знищити його плацдарм. Коли солдати противника наблизилися до 648-го полку на відстань 350–400 м, по них відкрили вогонь гаубиці бригади Москаленка. Після цього в контратаку піднявся й полк Алексєнкова. Зазнавши втрат, гітлерівці були змушені покинути східний берег Стиру [7, 30–31; 8, 41].

Ця перемога була, імовірно, винятком із серії невдач, яких зазнавала Червона армія в цей час. Навіть успішна атака 648-го полку коштувала солдатських

життів. Відомо, що в бою 28 червня 1941 р. поблизу згадуваного залізничного мосту загинув двадцятирічний Коте Шилокадзе – уродженець населеного пункту Ецері Самтредського району Грузії. Слід завдячувати Йосипу Хомичу Воробйову, який поховав тіло Шилокадзе після бою [5, 35–36; 6, 76–80].

Звільнення Волинської області від німецької окупації започатковано під час Луцько-Рівненської наступальної операції військ Червоної армії. Вона тривала з 27 січня до 13 лютого 1944 р. [1, 126]. Здійснювалася ця операція силами правого крила 1-го Українського фронту. Основні завдання поклалися на 13-ту (командувач – генерал-лейтенант М. П. Пухов) та 60-ту (командувач – генерал-лейтенант І. Д. Черняхівський) армії [3, 272].

Бої за Рожище, так само, як і в Першу світову війну, були особливо запеклими. Уперше від німецької окупації місто звільнено 2 лютого 1944 р. У цей день противника відкинули за Стир і в обласному центрі. Лише 5 лютого 1944 р. у район Дубища і Рожища підійшли передові загони 288-го стрілецького полку 181-ї дивізії військ НКВС. Як повідомляє журнал бойових дій цього формування, починаючи з 8 лютого, противник удавався до контратак, однак відкинути червоноармійців назад за Стир йому не вдалось. Станом на 22 лютого першу лінію оборони в Рожищі займав 2-й батальйон 288-го полку, 1-й і 3-й батальйони контролювали залізничну дорогу, Дубище й Вовнянку [2, 3].

Згідно із журналом бойових дій 181-ї дивізії, противник 23 лютого атакував силами до полку піхоти, 30–35 легкими танками й бронемашинами. Упродовж дня його авіація бомбардувала позиції дивізії. О 13.00 німці зайняли Рожище, форсували Стир. 25 лютого о 17.00 61-й танковий батальйон разом із 292-м стрілецьким полком атакували противника в Рудні, але зазнали великих утрат і змушені були відступити. Червона армія продовжувала оборонятися та атакувати аж до 17 березня 1944 р. У цей день радянські війська вкотре форсують Стир і завдають удару по Рожищу. Атака дала результат, але вибити противника з міста так і не вдалося навіть попри вранішню артпідготовку. Переломного удару противнику завдав 1-й Гвардійський кавалерійський полк 15–16 березня 1944 р. [2, с. 7].

Радянські війська зламали опір противника 20 березня. Станом на 13.00 288-й стрілецький полк підполковника Пономаренка силами двох батальйонів узяв Рожище. Одним із перших вступили до міста підрозділи старшого лейтенанта Богданова, капітана Чумакова, капітана Єфремова та інших. Місто було в суцільних руїнах, і лише де-не-де стояли вцілілі будинки. Очевидно, що так командування Червоної армії вирішило остаточно розправитись із противником силами артилерії. Питання про те, яким залишиться місто після цього, вочевидь, узагалі не порушувалось. Командир мінометної батареї 288-го полку П. Черевиков пригадує, що жителі Рожища Антон Степанюк та Андрій Мичик надавали цінну інформацію про розташування військ противника [9].

Незважаючи на те, що 20 березня вважається офіційною датою звільнення Рожища, окремі дані містять протилежну інформацію. Так, 5 березня 1945 р. у листі до начальника обласного архіву УНКВС Штельмаха, який підписали завідувач Рожищенського районного архіву Шевчук, голова райвиконкому Бокій і секретар Кіян, ідеться про те, що німці почали відступати з міста в неділю 25 березня о 09.00 ранку. Війська Червоної армії зайняли Рожище 26 березня о 03.00 ночі. Противник уже більше не повертався до міста [4].

Отже, м. Рожище, у якому було безліч стратегічних місць (залізниця, міст, великий ліс та р. Стир), було важливою точкою бойових дій як для німецьких військ, так і радянських. Досі існують суперечки про те, коли саме було звільнено м. Рожище. Тому з огляду на всю вищезазначену інформацію, можна припустити, що місто було остаточно звільнено не 20, а 26 березня. І це доволі логічно, адже радянська історіографія має безліч «підводних каменів», що збивають з пантелику багатьох істориків, які досліджують історію певного населеного пункту. Головне завдання істориків-краєзнавців – це насамперед зацікавити в дискусії та подальшому дослідженні тих проблем, які є недостатньо висвітлені у краєзнавстві Волині та України загалом.

Джерела та література

1. Белкин И. М. 13-я армия в Луцко-Ровенской операции 1944 г. Москва: Военное издательство Министерства обороны Союза ССР, 1960. 158 с.
2. Выписка из журнала боевых действий 181-й дивизии за период с 24.1. по 28.4.1944 г. Машинопис. Матеріали з музею Бойової слави СШ № 1 м. Рожище). 14 с.
3. Грицюк В. Рівненсько-Луцька наступальна операція – складова стратегічної операції радянських військ на Правобережній Україні 1944 року. Минуле і сучасне Волині та Полісся. *Сторінки воєнної історії краю*: наук. збірник Вип. 30: матеріали XXX Всеукраїнської науково-практичної історико-краєзнавчої конференції, 24–25 берез. 2009 р. Луцьк, 2009. С. 271–274.
4. Державний архів Волинської області, Р-66, оп. 4, спр. 15, арк. 121.
5. Засядчук В. Син Рожища, родом із Ецері. *Пам'ятники України*. Випуск № 3. 1977. С. 35–36.
6. Книга Пам'яті України: Волинська область: у 3 т. Т. 3: Ратнівський р-н, Рожищенський р-н, Старовижівський р-н. Львів: Каменяр, 1995. 487 с.
7. Людников И. И. Дорога длиной в жизнь. Москва: Высшая школа, 1985. 168 с.
8. Москаленко К. С. На юго-западном направлении 1941–1943. Воспоминания командира. Кн. 1. Москва: Военное издание Министерства обороны СССР, 1979. 476 с.
9. Черевиков П. Полк іде на штурм. *Молодий Ленінець*. 1969. 25 березня.

Слонська Марія

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЖІНКИ У ДИСИДЕНТСЬКОМУ РУСІ

Ключові слова: дисиденти, шістдесятництво, національний рух, інтелігенція, жінки.

Keywords: dissidents, sixties, national movement, intelligentsia, women.

Сучасна історія України, свідками якої ми є, спонукає до глибинного вивчення попередніх її етапів, зокрема і рухів, пов'язаних із національними прагненнями українців. Одним із таких рухів став дисидентський, який завдяки місткості та ідейності є надзвичайно цінною частиною української історії. Дисидентство прийняло у свої лави безліч діячів української інтелігенції, яка стала на захист культури та збереження української спадщини. Дисидентський рух пройшов довгий процес еволюції, врешті оформившись у низку етапів, й одним із найважливіших стало шістдесятництво. Неабияку роль у плеяді шістдесятників відігравали жінки, котрі були не менш активними учасницями руху, ніж чоловіки. Діяльність останніх зазвичай краще окреслена та висвітлена в літературі.